

Yayın Kriği:

GERÇEKTE(N) ÖYLE Mİ OLMUŞ? POST-TRUTH ZAMANLARDA TARİHİN TEMSİLİ

Yazarlar: Ahmet Şimşek - Sibel Yalı

Yeniinsan Yayinevi, İstanbul, 2019, 181 sayfa

Esra ÖRS

İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, E-posta: ors.esra@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5011-7205

Article Info

Article Type	Book Review
Received	15.04.2019
Accepted	08.05.2019
DOI	
Corresponding Author	Esra ÖRS
Cite	Örs, E. (2019). [Yayın kriği: Gerçekte(n) öyle mi olmuş? Post-truth zamanlarda tarihin temsili, A. Şimşek ve S. Yalı]. <i>Turkish History Education Journal</i> , 8(1), ss. 342-355.

Giriş

Teknolojinin gelişimiyle birlikte bilgiye erişimin ve haberleşmenin kolaylaştığı tüm insanlığın bildiği bir gerçektir. Sorun ise erişilen bilginin gerçekliğidir. Bugün gerek haberleşme gerekse bilgiye erişmek adına sosyal medyanın çeşitli yaş kategorilerinden pek çok kullanıcısı olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede bilginin rasyonelliği ve önemi daha da artmıştır. Çünkü günümüzde bilginin saydamlığı kullanıcılar açısından küresel bir anlam ifade etmektedir (Vural ve Bat, 2010, s. 3382). Ancak bilgi küreselleştikçe insanların yaşamları da küreselleşmiş ve geleneksel yaşamdan uzaklaşmıştır. Küreselleşmenin sonucu olarak insanlar gerçeğin değil duygu, düşünce ve inançların ön planda olduğu bir yaşamı benimsemişlerdir. Bu durum; toplumdaki birliğin ve bütünlüğün zayıflamasına neden olarak bireylerdeki gerçeklik arayışının kaybolmasına yol açmıştır (Karaarslan, 2018, s.103).

Gerçekte(n) öyle mi olmuş? Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili isimli kitapta tarih disiplininin geçmiş, şimdi ve gelecekteki algısının değişimi, post-truth yansımaları da ele alınmaktadır. Kitabın yazarları tarih ve tarih eğitimi alanındaki çalışmalarıyla günümüz tarih eğitimine önemli katkıları bulunan Ahmet Şimşek ve tarih yazımına ilişkin çalışmalar yapan Sibel Yalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öncelikle *post* kavramının zaman zaman Türkçede eksik olarak ele alındığını söylemek yerinde olacaktır. *Post* İngilizceden dilimize girmiş *sonra* anlamına gelen bir ön ektir. Ancak bilinen *sonra* anlamının aksine *post* ön ekinin “önemsizleşme” anlamı göz ardı edilmektedir. Bu, günümüzde daha çok post-truth kavramıyla yer bulmaktadır. Post-truth, akılcı düşünme becerilerinden insanları mahrum bırakarak gerçeğin değersizleşmesine ve gerçek olmayanın kabul edilmesine sebep olmuştur. Bilginin doğruluğuna ya da yanlışlığına bakılmaksızın insanları inandırma çabası içinde olduğundan gerçeği itibarsızlaştırma girişimidir denilebilir. Ayrıca bu kavramla birlikte değerler medya odaklı hale gelmiş ve gerçeğin gizlenerek etik olmayan davranışların kabul görmesine zemin hazırlanmıştır (Karaarslan, 2018, s.105-106). Kitabın bölümleri incelendiğinde kavramın çok boyutlu ele alındığı görülmüştür.

Kitaba yapısal çerçevesi açısından bakıldığında önsöz, ana bölümler, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Bölüm girişlerinde okuyucunun merakını uyandıracak sözler kullanılarak girizgâhları yapılmıştır. Kurgusal açıdan bakıldığında ise, tarihin dünü, bugünü ve post-truth dönem ile bu dönemin tarih disiplininin geleceğine etkisine ilişkin vurgular yapılmıştır. Dipnotların tercih edildiği kitapta referansların sayfanın altında yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla dipnotlara erişmek isteyen okuyucuya kolaylık sağlanmıştır. Anlatılmak istenenler, yazarların problem olarak belirlediği üç ana konu üzerinde odaklanmaktadır. Tarih ve tarihçiliğin geleceği ve olası tehditler, siyasetin tarihe etkileri, son olarak da medya ve tarih ilişkisi ele alınmıştır. Kitabın hedefi ise belirlenen problemlerin akademik camiada farkındalık yaratması ve tartışılmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Kitapta genel üslup ve anlatım tarzı olarak tartışma yönteminin hâkim olduğu görülmektedir. Kitabın adında ve bölüm başlıklarında okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla seçilen popüler ifadeler ve soru imleriyle karşımıza çıkmaktadır. Kitabın bütününe bakıldığında *gerçek* kavramının; günümüzde gerçek olarak bize sunulanlar bakımından (sahte) ve aslında olması gereken hakikat bakımından çok yönlü olarak derinlemesine ele alındığı görülmektedir.

Kitabın ilk sayfasında bir görselle karşılaşılmaktadır. Görsel, *gerçek (truth)* ve *gerçek ötesi (post-truth)* kavramlarını açıklamanın yanı sıra okuyucuların görsel okuma becerilerinden faydalanmıştır. Bu görsel aslında gerçek ile gerçek ötesi kavramlarının özeti niteliğindedir. *Gerçek* kavramı “*Düşünüyorum öyleyse varım*” ifadesinde düşünme yoluyla ispatlanmaktadır. *Gerçek ötesi* kavramı ise “*İnanıyorum, öyleyse haklıyım*”, ifadesinde inanç ve duygularla izah edilmiş, bir anlamda gerçek ötelenmiştir.

Kitabın birinci bölümünde “*Tarihin Dünü ve Bugünü*” tartışılmıştır. Yazarlar burada, okuyucuda genel bir bakış açısı oluşturması bakımından tarihin ne olduğunu tanıtmaya yoluna gitmiş ve ilerleyen bölümlerde anlatılmak istenenler temellendirilmiştir. Tarihin ne olduğu gerek felsefi boyutuyla gerekse düşünürlerden yapılan referanslar eşliğinde tartışılmıştır. Tarihin birçok tanımının mevcut olması sebebiyle Türkiye’de genel geçer bir çerçeve sunan ÖSYM’nin tanımı baz alınmıştır. Bu kapsamda, tanımda yer alan kavramlar ayrı ayrı açıklanmış ve tartışılmıştır. Yazarlar, tarihin tanımını açıklarken ortaya çıkan/çıkabilecek kavram yanlışlarını gidermek amacıyla; geçmiş ve tarih arasındaki ince çizgiye de değinmişler, geçmişin bütünüyle tarih olmadığını izah etmişlerdir. Ayrıca bölüme adını veren *Tarihin Dünü ve Bugünü* ifadesindeki “*bugün*” kavramının, geçmişi bugünün gözüyle değerlendirmeden ileri

geldiği belirtilmiştir. Böylece 'dün'ün geçmişi, 'bugün'ün geçmişi değerlendirmede kullanılan geçmişe yönelik bakış açısını kastettikleri anlaşılmalta, böylelikle başlık ile içeriğin uyumu göze çarpmaktadır. Bölümde vurgulanan bir diğer nokta ise tarihin değerlendirilirken o günün şartlarının dikkate alınması gerekliliğidir. Yazarlar bu gerekliliği açıklarken, modern tarih ve tarihçiliğin 19. yüzyıl paradigması olan pozitivizmden etkilenmesi sebebiyle nedenselliğin belirleyiciliğine dikkat çekmişler, zamanın bakış açısını bu örnekle ifade etmişlerdir. Modern tarihe karşın post modern tarih anlayışının felsefe, yeni anlayışlar, fizik alanındaki gelişmeler, fenomenoloji gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan gelişmelerin bir sentezi olarak görmüşler, bunu literatürdeki çeşitli düşünürlerden yaptıkları alıntılarla açıklamışlardır. Aynı zamanda açıklanan kavramların gelişim sürecinde kronolojik bir yol izledikleri ve daha anlaşılır kılmak adına bilinenlerden ya da günümüzden örnekler verdikleri görölmüştür. Çünkü kronoloji tarihin daha kolay anlaşılması için okuyucuya hatırlatıcı bir zihinsel çerçeve işlevi görmektedir (şimşek, 2016, s. 98).

Kitabın ikinci bölümü, *Yükselen Küresel Değerler ve Endişeler* başlığıyla yer almaktadır. Bu bölümde teknoloji, medya ve tarih üçlüsünün birleşmesiyle açığa çıkan gücün kimler tarafından nerede kullanıldığı veya kullanılacağının doğurduğu endişeler dile getirilmiştir. Geçmişte *Konstantin Bağışı* olarak anılan vasiyetnamenin büyük kitleler üzerindeki etkisi günümüzde *Facebook*'un etkisi ve gücüyle eř değer göröldüğu savı yer almıştır. Teknolojiyle birlikte gelişen küreselleşmenin, insanların refah seviyesi arasında uçurumlar meydana getirdiğinden yakınılmıştır. Bilgiyi elinde tutan kesimin zenginleştiği, kalanların ise bilgi olmaksızın fakir tüketiciler konumunda olduğu manidar bir görselle anlatılmıştır. Yaşadığımız dönemin *İkinci Makine Çağı* olarak adlandırıldığını belirten yazarlar, yakın gelecekte insan istihdamının azaltılarak emek tasarrufu sağlanacağını ve yerini ya teknolojiyi iyi takip edebilen çalışanların ya da bilgisayarların alacağını söyleyerek çok yakın gelecekte insanlığı bekleyen önemli bir tehdit olduğunu iddia etmişlerdir. Ayrıca bu tehdidin son iki yüzyılda büyük bir ivme kazanarak ilerlediğini ve tetikleyicisinin de *Sanayi Devrimi* olduğunu savunmuşlardır. Sanayi Devrimi'nin dört döneme ayrıldığı, ilkinin elektrik ve kablosuz ağlarla iletişimdeki gelişmeler, ikincisinin kimyasal sentezlerle oluşan yeni güçler, üçüncüsünün bilgi işlem gücündeki hızlı gelişmeler ve milenyumdan itibaren dördüncüsünün siberetik sistemleri içerdii belirtilmiştir. Kitapta yer alan görsellerin genelde yabancı kaynaklardan alındığı ancak Türkçe

çevirisinin görselin hemen altında verildiği görülmüştür. Bu da yazarların kitabı kurgularken anlaşılır olmaya dikkat ettikleri ve belli bir kesime değil genel bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi amaçladıklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde yazarlar, aydın kesim olarak nitelendirebileceğimiz akademisyenlerin yanı sıra sıradan insanların bu süreçte nerede yer aldıklarını ve bu sorunların farkında olup olmadıklarını sorgulayarak genel bir okuyucu kitlesi hedeflerini açıkça sergilenmişlerdir.

Kitapta dikkat çeken bir diğer husus güncel bilgilerden beslenerek, konuyla ilgili tehlikelere karşı insanları uyarma ve onların dikkati yoğunlaştırma başarısıdır. Yazarlar yapay zekâya sahip robotların insan ırkının sonunu getirme düşüncesiyle bizi yüzleştirmiş ve insan zekâsı üzerine bizi tekrar düşünmeye davet etmişlerdir. Teknolojik ilerlemeler etik kurallar çerçevesinde ilerlemediği sürece faturasının kime kesileceği sorgulanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Birinci Sanayi Devrimi koşullarına göre programlanmış müfredatla yaptığı eğitimin, bu ilerleme karşısında ülkeyi nereye taşıyabileceği düşündürülmüştür.

Yazarlar teknolojinin yanlış kullanımı sonucu Facebook gibi sosyal mecralarda gerçekleşen "akıl oyunları" akılcı gibi görünen ancak hakikatten uzak bilgilerle zuhur eden safsatalara değinmişlerdir. Bu safsataların, ciddi artışlar gösterdiğini ve örneklerini kinayeli bir anlatıma bürünerek ifade etmişlerdir. Yapılan kinayelerdeki kasıt bir olayda sunulan fotoğrafın gerçeğin ne kadarını topluma gösterdiğidir. Acaba fotoğraf hakikat midir yoksa fotoğrafta yapılan oynamalarla akılcı bir yere oturtulan safsatalardan mı ibarettir? Aslında yazarlar burada medya okuryazarlığının önemi ve etkileri üzerinde de durmuşlardır. Bilinçsizce kullanılan sosyal medyanın, aslında insan beynini yönlendiren içeriklerle dolu olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Kitabın üçüncü bölümü "*Post-truth Dönemde Tarih ve Tarihçilik*" in anlatıldığı kısımdır. Bu bölümde öncelikle post-truth kavramının ne olduğu açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Yine bir görselin kullanıldığı bu bölümde ABD başkanı Donald Trump'ın resmedildiği ve twitter kuşlarını beslediği elindeki yem kutusunda *yalan haber* yazdığı dikkati çekmektedir. Görselden ve kitabın içeriğinden de anlaşıldığı üzere post-truth kavramının siyasetle nemalandığı ve geliştiği açıkça sergilenmiştir. Buradan hareketle hakikatin önemsizleştirilmesinin tarih disiplini açısından ne gibi bir anlam ifade ettiği post-truth kelimesi bağlamında açıklanmıştır. Post-truth yargılar oluşturmada sıklıkla kullanılan medyanın doğru değerlendirilmesi için medya

okuryazarlığının önemine değinilmiştir. Nitekim medya okuryazarlığı bilgisi, internet ağı kullanıcılarının gerçek ve sahte bilgiyi ayırt etme yetenekleriyle doğru orantılıdır. Medya okuryazarlığının gelişimi ise eleştirel bakış açısına sahip değerlendirme ile mümkündür (Uluk, 2018, s.112). Yazarlar post-truth kavramıyla ilk defa *Brexit* referandumu ile ABD seçimleri sırasında ve sonrasında karşılaştığı bilgisine yer vermişler, bu bağlamda halkın his ve beklentilerine yönelik olan post-truth politika kavramını açıklayarak tartışmışlardır. Akıselim her insanın İngiltere'nin AB ile küresel ekonomik iş birliği ve entegrasyona bakış açarken kendi istekleri dâhilinde ayrılığı yalanını ve Trump'ın Amerikalı seçmenlerce seçilişi örneklerini post-truth kampanyalar bağlamında kinayeli bir ifadeyle anlatmışlar ve bir karikatür ile anlatımlarını desteklemişlerdir. Yazarlar gerçeğin önemsizleşmesinin sebebini, kökeni çok eskiye dayanan *yalan* kavramına bağlamaktadırlar. Kendi yalanına inanarak gitgide gerçekten uzaklaşmanın döngüsü, çeşitli değişkenler açısından istatistiki bilgilerden alınan yardımla sorgulanmaktadır. Bu bağlamda tarih disiplininin yalan döngüsüyle evrimleşerek ulus devlet sürecinde *resmi tarih* kavramını ortaya çıkardığı anlatılmıştır. Yazarlar resmi tarih kavramını yalanla ilintili olarak gerçek bilginin kısmen değiştirilmesi ve bir anlamda suiistimali olarak açıklamışlardır.

Yazarlar post-truth meselesinde sosyal medyayı da yakın takibe almışlardır. Facebook, Twitter ve Google gibi algoritmaların editör denetiminden uzak tutularak yalan haberlerle propaganda yapmalarını ve bilgiye ulaşmada şeffaf olmamalarını eleştirmişlerdir. Aynı zamanda bu ve benzeri algoritmalar aracılığıyla bireylerin kişisel bilgilerini depolamaları ve elde edilen verilerin yapay zekâ kullanılarak deşifre edilmesi durumunda ortaya çıkan/çıkabilecek tehlikeli tabloyu başarılı bir anlatımla gözler önüne sermişlerdir. Yazarlar bu veriler yoluyla insanların istenilen şekilde yönlendirildiğini ve karar verme sürecinde çeşitli manipülasyonlara maruz bırakıldığını çarpıcı örneklerle savunmuşlardır.

Kitabın dördüncü bölümü *Post-Truth Dönemde Tarihin ve Tarihçiliğin Geleceği* başlığıyla okuyucularına sunulmuştur. Bu bölümde yazarlar tarihin ve tarihçiliğin post-truth kavramı ile karmaşık bir sürece girdiğinden yakınmaktadırlar. Herkesin geçmişten söz edebileceğini, ancak söz konusu işin, tarih öğretmek ve yazmak olduğunda uzmanına bırakılması gerektiğinden bahsetmektedirler. Ayrıca tarihçilerin gelecek hakkında öngöründe bulunmaktan kaçınmakla beraber, söz konusu tarihçiliğin geleceği olduğunda kaygınlarını dile getirmedi bir sakınca görmemişlerdir. Kitabın bu bölümünde tarihçiliğin günümüzde hangi

boyutlarda yer aldığını görmek adına tarihçilik mesleğine yönelik bir SWOT analizi gerçekleştirerek okuyucularına farklı bir pencere açmışlardır. Bu analizde ÖSYM'nin 2017 yılı yerleştirme kılavuzuna göre üniversitelerin son dört yılda tarih bölümüne yerleşen öğrencilerin istatistiki bilgilerine yer verilmiştir. Burada tarih programlarının gerek örgün gerek açık gerekse uzaktan eğitim tarih programlarının ciddiyetle tercih edildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Ancak programda kayıtlı öğrencilerin ilk yüzdelerinde bulunanlar hariç akademik başarılarının düşük olduğu ifade edilmektedir. Bu da ileride mezun olacak olan tarih bölümü öğrencilerinin kalifiye eleman yetiştirme yansımalarının olumsuz olacağı belirtmişlerdir. Ayrıca bu bölümde Türkçe ve İngilizce konuşulan ülkelerde tarih bölümü mezunlarının nasıl algılandığına ilişkin bir karşılaştırma da mevcuttur. Google arama motorunda tarih bölümü mezunları ile ilgili tarama yapıldığında karşılaşılan istihdam kaygısı basit ama açık bir dille izah edilmiştir. İngilizce konuşulan ülkelerde ise, bu alana değer verildiğine ilişkin olumlu bir tabloda söz edilmiştir. Gelecekte Türkiye'de tarih disiplininin varlığını devam ettirmesi veya yok olması süreçte göstereceği revize çalışmalarına bağlanmıştır.

Bölümün alt başlıklarında tarihçiliğin güçlü ve zayıf yönleri ile tarihçilik için fırsatlar ve tehditler karşılaştırılmış, yapay zekâ etkisi ile mesleğin gelecekteki seyrinin yanı sıra algoritmik tarihçilik konularına yer verilmiştir. Burada göze çarpan yazarların yapay zekâ etkisi ile tehdit oluşturan iktidar meselelerinin aslında fırsatları da bünyesinde barındırdığını izah etmeleri okuyucuya çift taraflı bakış açısı sunmaktadır. Bunun dışında yapay zekânın tarihçilik mesleğini de kısıcına alıp alamayacağı kaygısı çeşitli örneklerle okuyuculara sunulmuştur. Mesleklerin geleceği tartışmalarında yapay zekâyı devredilecek olan mesleklerin insan hizmetinin yerini alacak kâr amacı güdülen algoritmik servislerin olacağı iddia edilmiştir. Bu ise bizi kârlılığın söz konusu olduğu tüm meslek gruplarının tehdit altında olduğu yargısına ulaştırmaktadır. Dolayısıyla yazarlar tarihçilik mesleğinin geleceğini ortaya koymaya çalışırken aslında bütün mesleklerin geleceğine dair okuyucuya geniş bir perspektif sunmuşlardır. Algoritmik tarihçilik alanında ise, insanların bugüne kadar çözemediği çeşitli tarihi metinlerin yapay zekâ yardımıyla çözülebileceği gibi olumlu bilgiler de yer almaktadır. Buna karşılık yapay zekâda zamanı bütün olarak ele aldığı ve geçmiş algısının ayırımına varamadığı, bu ayırma şu an için sadece insanoğlunun vakıf olduğu ancak tehdidin varlığının devam ettiği yazarların “*şimdilik sadece insanoğluna vakıf*” ifadesiyle karşımıza çıkmıştır. Ayrıca yazarlar *Today*, *Aristo* ve *Bina48* gibi yapay zekânın temel alındığı güncel projelerle yapay zekânın gelecek hakkında varsayımlara

giderek zaman kavramındaki geçmiş ve gelecek ayırımının yakın gelecekte yapılabileceğinin sinyallerini vermişlerdir. Bölümün geneline bakıldığında yapay zekânın insanlık geleceği için etik ilkeler çerçevesinde kullanılmaması durumunda karanlık bir çağ beklediği yönünde olumsuz bir tablo çizilmiştir.

Kitabın beşinci bölümü *Bilginin Tahriyatı ve Medya* başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Her bölümde olduğu gibi burada da *medya* kavramının etimolojik kökeniyle başlanmıştır. Kavramın temellendirilmesiyle birlikte dijital gelişmelerle ortaya çıkan *yeni medya* kavramı göze çarpmaktadır. Tarihsel içerikli bir kitapta medyanın ele alınmış olması ilk olarak medyanın tarihinin bahsedileceği izlenimini uyandırmaktadır. Ancak okunduğunda medya tarihinin değil medyanın tarih yazımına nasıl bir etkisinin olduğu tartışılmaktadır. Yazarlar aslında sosyal medyanın geçmişte haberleşme amacıyla mektup yazışmaları olarak var olduğunu bugün ise farklı boyutlarda bloglar, Pinterest vb. varlığını sürdürdüğünü ifade etmişlerdir. Ancak iletişim hızı ve ulaşılan kişi ağından bakıldığında geçmişe nazaran önemli derecede farklılıklar görüldüğu eklenmiştir. Ayrıca sosyal medyanın popüler uygulamaları olan *Facebook* ve *Twitter* gibi mecralarda kullanıcıların gerek doğrudan gerekse subliminal mesajlara maruz kaldığına yer verilmektedir. Yazarlar bu bölümde, medyanın tarih yazarken tarihin suistimal edilif biçimlerinin ne olduğunu alt başlıklar halinde ağıklayarak sıralanmışlar ve örneklerle desteklemişlerdir. Tarihi kötüye kullanma yolları gösterilirken çeşitlemeye gidilmiş ve okuyucuları farklı düşünmeye sevk ederek aydınlatmada başarılı olmuşlardır. Ele alınan alt başlıklar sırasıyla şöyledir:

- Ağık bir tarihsel olguyu yadsıma yoluyla tarihsel kayıtları kötüye kullanma
- Yanıltma yoluyla kötüye kullanma
- Belli bir olaya sabitlenme yoluyla kötüye kullanma
- Atlama yoluyla kötüye kullanma
- Ticari çıkarlar uğruna tarihi istismar yoluyla kötüye kullanma
- Önyargılardan ya da cahillikten kaynaklanan kötüye kullanma

Kötüye kullanma biçimleri ağıklanırken alt başlıklarda geçen yadsıma, yanıltma, sabitlenme, atlama kavramları ile ticari çıkar, önyargı ve cahillikten kastedilenin ne olduğu öncelikle ağıklanmış akabinde verilmek istenen mesaj kavramlar üzerinden ifade edilmiştir.

Kötüye kullanma biçimleri açıklanırken ilk olarak kitapta daha önceden bahsi geçen *resmi tarih* kavramı üzerinden yola çıkılmıştır.

Resmi tarih, geçmişteki olayların niyete göre iktidar tarafından yeniden kurgulanması olarak tanımlanmış, tarihin suiistimal edilmesini gösteren ve akla gelen ilk yöntem olduğuna dikkat çekilmiştir. Resmi tarihle birlikte topluma işlenmek istenen değer, yargı ve öteki imgelerinin planlı ve programlı olarak ders kitapları aracılığıyla öğrencilere aktarılması sonucu ideal insana ulaşmak hedeflenir. Başka bir ifadeyle iktidar tarafından kabul gören kimlik inşa edilmektedir (Yıldırım, 2014, s.82-83; Yıldırım & Şimşek, 2017, s.383). Bu bağlamda Türkiye’de resmi tarih kavramının eğitimde de yer bulduğuna değinilmiştir. İktidarların, istedikleri tipte vatandaş yetiştirebilmek için politikalarını tarih dersinin içeriğine sığdırdıkları, milli benlik algısı oluşturmada biz-öteki kavramlarını kullandıkları söylenmiştir. Ancak tarih ders kitaplarında amaçlanan yönde kimlik inşası kaygısı ve insanların yaşam tarzları ile ilişkili olan inançların konu edinilmesi tarih biliminin ve eğitiminin uzağındadır (Yıldırım & Şimşek, 2015, s.338). Zamanla bu ayrımın keskinleşmesi sebebiyle eğitimin olumsuz etkilendiği açıklanmıştır. Bu durum, çağdaş bir tarih eğitimi için Dünyada ve Türkiye’de kurturulması gerektiren bir ön koşul olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla tarih ders kitaplarında yer alan ötekileştiren kavram ve sözcüklerin tarih ders kitaplarından çıkarılması için UNESCO gibi uluslararası kuruluşların çaba sarf ettiği belirtilmiştir. Çünkü tarih eğitiminde tarihsel bakış açısına sahip, tarihi olgulardan objektif çıkarımlarda bulunabilmek ve olayları günün şartlarına göre yorumlayabilmek bunu gerektirmektedir (Ulusoy, 2017, s.313). Türkiye’nin de bu konuda girişimleri olduğuna değinilmiştir. İlaveten literatürde öteki kavramına yönelik pek çok çalışmanın mevcut olduğu yönündeki açıklamaları ve örnekleriyle okuyucularını bilgilendirmektedir.

Öyleyse tarihin suiistimal edilmesindeki asıl sebep nedir? Yazarlar bu konuda tarihin suiistimalinden çıkar sağlayanların sorunun temeli olduğunu ifade eden çarpıcı bir çıkarımda bulunmuşlardır. Bir diğer suiistimal biçimi “Yadsıma Yoluyla Tarihsel Kayıtların Kötüye Kullanımı” olarak ifade edilmiştir. Durum, Türkiye’deki 1915 tehcir olaylarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. 2000’li yıllara gelene kadar Türkiye’de bu durum yadsınmış olduğu bilgisi verilmiştir. Yazarlar bugüne kadar öğretilenler ve bunu öğrenemeyen nesillerin kaybının yanı sıra tarihe olan inançlarının hali hazırda ne durumdan olduğunu dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın dile getirmesiyle açıklayarak okuyucuya sorgulama fırsatı tanımıştır. Ancak bir sonraki yıl tarihsel ve toplumsal açıdan önemli buldukları Boğaziçi Üniversitesi’nde

gerçekleşecek olan tehcir meselesinin de tartışılmasının kaçınılmaz olacağı Ermeni Konferansının çeşitli endişeler sebebiyle iptal edilmesini doğru görmemişlerdir. Bu durum tarihsel düşünme açısından son derece önemli bulunan, eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısına bir anlamda ket vurmak olarak algılanmıştır.

Tarihin bir diğer suiistimal ediliş yöntemi *Yanıltma ve Kötüye Kullanma* alt başlığıyla verilmiştir. Bu yöntemin de oldukça yaygın olduğu belirtilmiştir. Bunun en belirğini ise belgeler üzerinde oynama yoluyla gerçekleşmektedir. Diğer mesele ise *'sabitlenmedir'*. Bu kavram bir konuyla bağlantılı bütün olayların, odak noktası olarak belirlenen geçmişte gerçekleşmiş bir olay üzerinde anlatılmasıdır. Özellikle tarih ders kitaplarında sık kullanılan bir kötüye kullanma biçimi olduğuna değinilmiştir. Diğer kötüye kullanma yönteminin *Atlama* yoluyla olduğu belirtilmiştir. Yani konu ile ilgili bazı belgelerin gizlenmesi ya da göz ardı edilmesidir. Diğer başlıklar ise *Ticari Çıkarlar Uğruna Suistimal, Önyargılardan ve Cahillikten Kaynaklanan Kötüye Kullanma* olarak sıralanmıştır. Yazarlar bu sıralama sonrası bir sosyal medya deneyi yaparak, popüler bir tarih içerikli dizi üzerinden toplumun bakış açısını ele almışlardır. Kitapta bu uygulamaya yer verilmesi hem kitabın inandırıcılığını arttırmış hem de kitabı daha ilgi çekici hale getirmiştir. Ayrıca yapılan sosyal medya deneyinin verileri de sunularak okuyucunun güveni de kazanılmıştır. Yapılan çalışma sonucu Türkiye'deki dizi ve filmlerin belli bir amaç çerçevesinde yapıldığının gösterilmesi olumlu bulunmuştur.

Kitabın altıncı bölümü *Sosyal Medya ve Çarpan Etkisi* başlığıyla yer bulmuştur. Diğer bölümlerde olduğu gibi bölümle ilgili etkili bir girizgâh yapılmıştır. Bölüm başlangıcında insanların sosyal medyadan aldıkları dönütler sonucu eleştiriler karşısında üzüldükleri ve övgüler karşısında mutlu oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca çeşitli sosyal medya platformlarına kayıtlı üyelerin sayısına dair istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Bu bilginin verilmesi haberleşme ağının genişliğini, ulaşılabilecek kişi sayısının fazlalığını fark etmemiz açısından önemli görülmüştür. Medyanın küreselliği Çin'de meydana gelen deprem haberine ulaşma ve sonuçları üzerinden anlatılmıştır. Örnekte Çin hükümetinin bu haberi engellemeye çalışmasına rağmen önüne geçemediği ve dünya çapında duyulduğu belirtilmiştir. Bu dikkat çekici örnek tarihte suiistimal edilen belgelerin kaderinin sosyal medya sayesinde değiştiğini göstermiştir. Kayıt altına alınan bilginin sosyal medya aracılığıyla farklı bir boyut kazandığı gözler önüne serilmektedir. Benzer bir örnek olarak Atatürk'ün fotoğrafı konuludur. Fotoğraf

iki farklı karede yan yana yer almaktadır. Fotoğraflardan biri orijinal diğeri ise sahtedir. Bu fotoğraf üzerinden yazarlar sosyal medyada paylaşılan tüm bilgi ve belgelerin gerçek olmadığını gözler önüne sermişlerdir. Bu bilgi bize sosyal medyaya ne kadar güvenmemiz gerektiği konusunda eleştirel bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bunun dışında fotoğrafa yapılan yorumların doğurduğu olumsuz sonuçlar sebebiyle insanların yanlış yönlendirilebileceği ifade edilmiştir. Okuyucuların sosyal medya paylaşımlarını yaparken, paylaşım yaptıkları bilginin doğruluğunu sorgulamaları gerektiği bilincini geliştirmesi bakımından önemli görülmüştür. Bununla da yetinmeyip doğruluk kontrolünün de sağlam kaynaklardan yapılması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla bilgileri teyit etmek isteyen insanlara güvenilir veri sağlayan teyit.org sayfasının bilgisi verilmiştir. Bu, bilginin doğruluğunu teyit etmek isteyen insanlara yol göstermesi ve sorunları çözüme kavuşması bağlamında değerlidir. İçerikte çözüm odaklı bir tutum sergilendiği dikkat çekmektedir. Yine söz konusu sayfadan yapılan sorgulamalar ile ilgili verilere yer verildiği güvenilirlik ilkesi ve görsel okuryazarlık bağlamında değerli görülmüştür.

Kitabın yedinci bölümünde *Dizi Filmlerden Sosyal Medyaya Toplumsal Tarih Algısı* başlığına yer verilmiştir. Yine kitabın girizgâhında bölümle oldukça alakalı olan George Orwell'in "*Sahtekârlığın evrensel düzeyde egemen olduğu dönemlerde, gerçeği söylemek devrimci bir eylemdir*" sözü bölümde anlatılmak istenenleri özetlemeye yarayan ince düşünülmüş bir detaydır. Bu bölümden itibaren artık verilmek istenen ana temanın eğitimle bütünleştiği, tarihin Türkiye’de eğitimsel açıdan değeri ve sosyal medyanın tarih eğitime etkisinin ele alındığı görülmektedir. Burada 1930’lardan günümüze kadar tarih eğitiminde güdülen amacın *yönlendirilebilen yurttaş* olduğu, bu fikrin günümüzde yaratıcı, tartışmacı, eleştirel düşünebilen, araştırmacı ve empati geliştirebilen bireyler yetiştirme olarak değiştiği belirtilmektedir. Bu bilgi okuyucunun tarih eğitiminin geçmişten günümüze kazandığı yeni boyutu ortaya koymaktadır. Burada ek olarak tarih eğitiminin amacının yıllara göre, ilkökul ve ortaöğretim düzeyinde ne boyutta olduğu bilgisi de kısaca paylaşılsaydı daha derin bir bakış açısı oluşturabilirdi. Başka bir mesele, *Medya ve Tarih Projesi* sonucunun televizyonlardaki tarihsel programların reyting kaygısıyla geçmişin yansıtıldığı saptanmıştır. Konuyla ilgili 2012 yılı sonrası yapılan bazı çalışmalardan hareketle, televizyon programlarının sosyal medyada nitelik bakımından tartışılarak analiz yoluna gidildiği ifade edilmektedir. Bilginin sorgulandığının görülmesi tarihsel açıdan değerli görülmeyle beraber kitapta 2012 yılındaki bu dönüşümün sebeplerine ya da sebep olabilecek olasılıklara dair herhangi bir olaydan

bahsedilmemiştir. Kitabın içeriğiyle doğrudan alakadar olmadığı için böyle bir bilgiye yer verilmediği dşnlebilir. Ancak 2012 yılındaki bu sorgulayıcı dnşmm sebeblerinin neler olabileceğinin akademisyenlerce araştırılması nerilebilirdi. Dikkat çeken bir diğer nokta medya okuryazarlığı alanında ülkemizde yeterince çalışma olmadığı bilgisi verilerek bu alanda bir boşluk olduğuna işaret edilmesidir. Ülkemizde medya alanında yapılan çalışmaların genellikle iletişim fakültesi alanında bulunduğu söylenerek eğitim açısından yetersiz olduğu haklı olarak yinelenmiştir.

Tarihsel açıdan önemli görülen dizi filmlerin tarihi yeniden yazma çabası içinde oldukları ifade edilmektedir. Örneğin *Diriliş: Ertuğrul* dizisinde eskiyle özdeşleşen “ecdat yaratma” anlayışı hkimken, aksine *Vatanım Sensin* dizisinin seküler bir anlayışla ekranlarda yer aldığı ifade edilmektedir. Ayrıca ekranlarda yer alan tarih programlarının bir listesi verilerek meraklısına yol gösterilmiştir. II. Abdülhamid dizisi ile ilgili de pek çok görüş yer aldığı, arama motorlarından ulaşılan verilerle yorumlanmış ve her grubun kendine göre dönemi ve II. Abdülhamid’i yorumladığı grlmştir. Verilen birçok görsel örnekle bu bilgiler desteklenirken konunun uzmanı olmayan kişilerce çıkar amaçlı diziler yapılarak, uzman akademisyenlere sorulmamasından dolayı yakınılmaktadır. Sonuç olarak kurgu ile gerçeğin ayırt edilememesi, hakikatin değil inanç ve kanaatlerin temel alındığı şekliyle topluma sunulduğu belirtilmiş ve post-truth kavramı özetlenmiştir.

Kitabın sekizinci bölümü *Tarihsel Hakikat Arayışı ya da Medyatik Bilginin Eleştirel Sorgusu* başlığıyla görülmektedir. Burada da bölümle ilgili Atatürk’ün bir sözüyle giriş yapılmıştır. Teknolojiyle birlikte sahte haberciliğin yeni boyutlara ulaştığı ifade edilmiştir. Hlbuki teknolojinin amaç dışı kullanım için değil, amaç dâhilinde kullanımının etik olduğu belirtilerek etik anlayışın önemi vurgulanmıştır. Eğitimde tarihsel düşünme becerilerinin ilkokuldan itibaren kazandırılabilieceği ile programda ve ders kitaplarında yer almasının mümkün olduğu söylenmiştir. Ayrıca tarihin “ezberci” yöntemlerden ziyade, beceri ağırlıklı olmasının önemi vurgulanmıştır. Türkiye’de de 2005 yılından itibaren yapılandırmacı yaklaşım gereği benimsenen tematik ve bütüncül anlayışın programda ve ders kitaplarında kısmen yer bulduğu bilgisi paylaşılmıştır. Ancak ğretmenlerin halen davranışçı ve bilişsel yaklaşıma uygun, sorun zmekten uzak ve eleştirel düşünceyi geliştirmeye yeterince destek vermediğinden yakınılmaktadır. 2018-2019 eğitim ğretim döneminde de bu anlayışın

değişmediği bilgisinin sunulması güncelliği bakımından geçmişle günümüzü karşılaştırmada faydalı bulunmuştur.

Öğretimde tarihsel düşünmenin çerçevesini çizen yazarlar tarihsel düşünmenin varsayıma, mantıksal anlamaya, sınıflandırmaya, ilkeleri kavramaya, değerlendirmeye, olaylar arası bağlantılar kurmaya ve kanıta dayalı düşünce ve karara bağlı olduğunu ifade ederek okuyucuyu aydınlatmışlardır. Bu bağlamda öğretmenlerin de öğrencileri tarihsel düşünmeye yönlendirip yönlendirmediği konusunda kendilerini sorgulama fırsatı sağlandığı düşünülmektedir. İnsanlar tarihi olaylara tanıklık edemeyeceğinden dolayı doğru ve gerçek bilgiye ulaşmada tarihsel düşünme becerisine sahip olmak tarih öğretiminde gerekli görülmektedir. Tarih okuryazarlığının ilk adımı ise tarihin ne olduğunu anlamaktır (Keçe, 2016, s.160). Tarih okuryazarlığı veya tarihsel düşünme becerileri ile ele alınan bir konu tarih merakının öğrenme-öğretme sürecine yansımaya da katkı sağlayacaktır (Altun, 2016, s.426). Eğitimsel dönüşüme katkı sağlaması bakımından çizilen çerçeve bu bağlamda oldukça yararlı bulunmuştur. Ayrıca eleştirel tarih öğretiminin eğitimdeki önemi ayrıntılı olarak ve referanslar yoluyla anlatılmıştır.

Son olarak kitabın sonuç bölümü ele alınmıştır. Tarihsel gerçeğin amaçlar doğrultusunda manipüle edilmesi sebebiyle hakikati nasıl bulacağımız konusunda okuyucuların tarih okuryazarlığını geliştirmenin amaçlandığı görülmektedir. Tarih okuryazarlığının temel aşamalarının verildiği kitapta ilk aşamanın kronoloji olduğu bilgisine erişilmiştir. Çünkü kronoloji tutarlılık açısından önem arz etmektedir. Büyük verilerle başa çıkmanın yolu olarak tarih okuryazarlığı çözüm olarak okuyuculara sunulmuştur. Sonucun ifade edilmesiyle yapılan alıntılar, kaynakça bölümünde referans edilmiştir.

Kaynakça

- Altun, A. (2016). Tarih merakına yönelik bir inceleme: Fen-Edebiyat Fakültesi (AİBÜ) Tarih Bölümü öğrencilerinin tarihe dair merakları. *Turkish History Education Journal*, 5(2), ss.390-436.
- Karaarslan, A. (2018). *Post-truth ve medyada gerçeklik* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, A. (2016). Kronoloji ve zaman algısı. Mustafa Safran (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri* içinde (s. 98-103). İstanbul: Yeni İnsan.
- Uluk, M. (2018). *Yeni medyada "yalan haber" ve hakikat sonrası çağ: doğrulama platformu olarak teyit.org örneği üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ulusoy, K. (2017). Akademik bir faaliyet alanı olarak üniversitelerde tarih eğitimi. Ahmet Şimşek (Ed.), *Türkiye'de Tarih Eğitimi* içinde (s. 313-367). Ankara: Pegem Akademi.
- Vural, Z., ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 5(20), s. 3348-3382.
- Yıldırım, T. (2014). Tarih ders kitaplarında "öteki" kurgusu: 1930'lı yıllar üzerine bir değerlendirme. *Turkish History Education Journal*, 3 (1), s. 62-89.
- Yıldırım, T. ve Şimşek, A. (2015). Erken cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitaplarında din anlatısı. *Eğitim ve Bilim*. 40 (179), s. 323-340.
- Yıldırım, T. ve Şimşek, A. (2017). Erken cumhuriyet döneminde "biz" in inşası: Tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), s. 367-389.